

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ Ք

1908

ՆՇԱՆԱԻՈՐ ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼՔ

ԼԻԻՏՈՎԻՔ ՀՈՒԼԻԼԻ

Գաղղիացի այս երեւի թատերգակն ու վիպասանը ծնած է Փարիզ 1834 Յուլիս 1ին: Գրագէտ անձի մը որդի էր, ինչպէս որ իր եղբորորդին ալ՝ Պրոմանդալ Հալէվի՝ անուանի երգահան մը: Մինչև 1865 տէրութեան ու վարչային գործերու մէջ պաշտօններով գրադեցաւ, ստանալով նաև իբր պաշտօնեայ կառավարութեան՝ Պատուոյ Լեգէոն. վերջն ալ անոր սպալութեան աստիճանը:

Ամէն պաշտօնէ հրաժարելէ ետքը՝ թատերական գործեր պատրաստելու նուիրեց ինքզինը, որուն ստուգիւլ յարմարութիւն ունէր: Սկիզբները, ժիւլ Սէնդվիէո կեղծ անունով երեցաւ այլևայլ թատերախաղերու մէջ, իր գրութիւնքը բաւական թիւ մը կը կազմեն. և առաջին յաջողութիւնները Օֆէնպախի երաժշտութեամբ եղան. արդէն իր գործերը հրապարակ հանուած են ընդհանրապէս Օֆէնպախի, Պիզէի, Գասթէրի և ուրիշ երգահաններու նուագներով: Շատ մը գործերուն մէջ Հալէվիի գրական ամուլ եղաւ Հանրի-Մէյլաք. այնպէս որ իրենց սերտ կապակցութիւնն ու եռանդուն աշխատասիրութիւնը՝ իրարմէ անբաժան ըրին երկու անուններն ալ: Քսան տարի միասին գործակցելով՝ 40 թատերախաղեր պատրաստեցին. սակայն ցրկեանս տեական չեղաւ այդ միութիւնը. 1881ին լուծուած էր իրենց կապը. մանաւանդ որ եօթը տարի ետքը Հանրի-Մէյլաք ալ վախճանեցաւ: Այդ դիպուածէն վերջ այլևս Հալէվի թողլով թատրերգութիւնները՝ պահ մ'ալ պարտապաւ վէպեր գրելու. և ի լոյս ընծայեց L'Abbé Constantine՝ որուն հայերէն

Թարգմանութիւնն ունեցանք 1885ին Եւփմէ (Ստեանի ձեռքով: Սոյն երկը թատերախաղի վերածուելէ վերջ 150 տպագրութիւն ունեցած է: Բաւական համարինք յիշել իր ընդհանուր երկասիրութիւններէն հետեւեալները. «La belle Hélène». «La Vie Parisienne». «Orphée aux Enfers». «La Périclès». «Froufrou». «Le Château à Toto». «La Famille Cardinal». «Criquette» և այլն: Իր ժողովիւններէն շատերը շարունակաբար հարիւրաւոր անգամներ ներկայացուած են:

Լ. Հալէվի Գաղղիական Ճեմարանին իրաւամբ արժանաւոր անդամ կ'ընտրուի 1884 Գեկտ. 4ին, որուն մինչև վերջ պատուաբեր եղաւ իր համբաւովն ու մտաց ճոխութիւններով, վասն զի ոչ ոք եղած է որ թատերական ճիւղին մէջ իրեն չափ միշտ համաշխարհիկ ընդունելութիւն գտած ըլլայ: Կնքեց իր մահկանացուն 1908 Մայիս 9ին (Ն. Տ.) կարեոր տեղ մը գրաւելով իր հայրենի գրականութեան մէջ:

ՎԻԿՏՈՐԻԷՆ ՍԱՌՏՈՒ

Գաղղիական Ճեմարանին անդամն էր նաև Վ. Սատու (1877 Յունիս 7): Իր մահը, ինչպէս էր Հալէվիինը, զգալի կուրուստ պատճառեց միանգամայն գրականութեան: Երած է Փարիզ 1831 Սեպտ. 7ին: Նախ բժշկութեան ուսանող մ'էր. յետոյ իմաստասիրութեան, Զափագիտութեան և Պատմութեան կրկնող դասաստու կարգուեցաւ՝

քիչ տարիներ, իր անդրանիկ փորձերը նամակներուն մէջ տեսնուեցան, աշխատակցելով թերթերու և համայնագիտակ բաւագիրներու: 1854ին է որ մտաւ թատերական ասպարէզը. ասկայն առաջին խաղը՝ «La Taverne des étudiants»

բնաւ ընդունելութիւն չգտաւ Օտէնին մէջ, փոխանակ վհատելու սոյն գործին անյաջողութենէն՝ դարձեալ զբաղեցաւ ուրիշ նորանոր գործեր արտադրելու թէ՛ թատերական երկեր հանելն իր արուեստն էր՝ անյաջող փորձէն չորս տարի վերջն հասկցուեցաւ, և յիշատի իր աշխատութիւնները թատերարեմերուն վրայ ալ սկըսած էին ծափեր խելլ։ Յաջողութեանց աստղը ոչ միայն Գաղղիոյ, այլ նաև բուր լէրդիոյ և մինչև իսկ Միացեալ Նահանգաց մէջ տեսնուեցաւ։

Իր համարը կազմեցին հետեւեալ կատակերգութիւնները, որամենքը, վտափլնեան ու զանգեսները. «Pommes du voisin». «Famille Benoiton». «Bébé». «La Haine». «Patrie». «Les vieux garçons». «Les Patte de mouche». «Nos bons villageois». «Fernande». «Séraphine». «Tosca». «Fédora» «Madame Sans-Gêne». և այլն, և այլն։

Սառուսի գրուածքներէն՝ Լևոն Քաշալեան հայերէն թարգմանած է «Nos intimes»-ը (Մեր Մտերիմները) Պոլիս 1888ին։

Ունինք նաև 1907ին թիֆլիս տպուած «Spiritisme»-ը (Ոգեհարցութիւն). թարգմանիչը՝ Լ. Մելիք-Աղաման, վերջերս թիֆլիսի «Գործ» լրագիրը կ'իմացնէր որ Քաղուի Հայոց Մարդասիրական ընկերութեան զահլէին մէջ խաղացեր են Սառուսի «Արի բաժանենք» (Divorçons) կատակերգութիւնը. բայց անոր տպագրութիւնը տեսած չենք։

Թատերագիր Ալադեմականին գրական իսկութիւնը հայ թերթերուն մէջ՝ ցուցադրուած է նաև հանրամատնօթ Յ. Ալիխարի արամիտ կարճ տողերուն տակ։ Երով փափագած ազգարարութեանը հանդէպ պարտականութիւնը կը կատարէր «Արեւելք»ի (թ. 6940) այն «Խօսուղտուռ»ին մէջ՝ ուր — ինչպէս գրած էր — խմբագրութիւնը կ'ըսէր իրեն. «Շարաթ օրուան թիւը քիչ մը գրական պիտի ընենք, գիտցած ըլլաւ»։ Ահա ուրեմն սոյն օրագրին մէջ իր միակ գրականը.

«Ինձի համար Նարուէնէն մեծ ժալդ է Վիքթորիէն Սարուս, որովհետև առաջինը քանի մը հարիւր հազար հոգիներու մահուամբ ձեռք բերաւ իր յաղթանակները, մինչդեռ քանի մը հազար հոգի ապրեցուց Madame Sans-Gêneի չնդիակը իր եօթնասունի մօտ թատերգութիւններով։ Բնմին Աստուածը եղաւ Սարուս ամէն նոց համար որ թատրոնի պաշտամունքը ունին»։*

Հ. Ղ. ՏՅՅԵԱՆ

* Հմտ. La Grande Encyclopédie և ժամանակակից պոլսահայ թերթերը։

ՀԱՅ ՀԱՆՃԱՐԸ ԳՆԱՀԱՏՈՒԱԾ

Պ. ՅԱՐ. ՍԻՆԱՆԵԱՆ

Քաղցրէ մեզ ստէպ մատնանշել մեր ընթերցողներուն՝ այնպիսի Հայ անձնաւորութիւններ՝ որոնք իրենց տաղանդին բարձրութեամբ օտար Մամուլներէն կը գնահատուին, կը փառաւորուին։ Այո՛, մենք մեծապէս կը մխիթարուինք քանի որ կ'ըմբռնենք թէ այդպիսի անհատներ գերազանց ապացոյցներ են ու խօսուն վկաներ՝ թէ Աքընապեան զարմ ոչ միայն վերածնած է՝ այլ նաև բարւոյն, գեղեցկին և օգտակարին մէջ օրուստը կը զարգանայ։

Տարիներ առաջ Բագմավեպի և Գեղունիի էջերուն մէջ (1904ին). Պ. Յ. Սինանեան երաժշտապետի մասին յօդուածներ գետեղած էինք, գրեթէ միշտ մէջ բերելով օտար մամուլի գովասանական խօսքերը։ Այս անգամ ալ նոյն օտար մամուլն է որ առիթ կու տայ մեզ այս երիտասարդ արհեստագէտի մասին մի քանի խօսք տղելու, ուրիշ առթի վերապահելով իւր արտադրած հեղինակութիւններուն նկատմամբ աւելի ուսումնասիրուած գրութիւն մը հրատարակելու։

Բայց նախ ըսենք որ ինքը՝ Պոլսոյ ամբողջ հայութեան և օտարներու ծանօթ և սիրուած երաժշտապետն է։ Մեր լրագիրները ստէպ կը խօսին իր ձեռնարկներուն, նորանոր հրատարակութիւններուն